

УДК 347.285

ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ПРАВНИКА ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Альона РОМАНОВА,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права
Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Олена ЧОРНОБАЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права
Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано естетичну культуру правника як складову частину його професійного становлення через специфічність виокремлення духовного потенціалу естетичної культури, що нерозривно пов'язане з соціокультурним та соціоприродним простором. Розкрито особливості формування естетичної культури правника через вплив духовного чинника, що виражає якісну та кількісну характеристику її естетичного розвитку, міру освоєння вищих естетичних цінностей суспільства, розвиток усіх властивостей особи, зокрема і правових, на основі норм природного і канонічного права.

Ключові слова: естетична культура правника, правосвідомість, природно-правовий простір, соціоприродний простір, позитивне право, воля.

AESTHETIC CULTURE OF LAWYER COMPLEX PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Alona ROMANOVA,

Doctor of Law, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law
of Institute of Jurisprudence and Psychology of Lviv Polytechnic National University

Olena CHORNOBAI,

Candidate of Law, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law
of Institute of Jurisprudence and Psychology of Lviv Polytechnic National University

SUMMARY

The article deals with the analysis of the aesthetic culture of a lawyer as a component of professional formation through the specificity of distinguishing the spiritual potential of the aesthetic culture, which is indissolubly connected with socio-cultural and socio-natural space. The peculiarities of the formation of the aesthetic culture of a lawyer through the influence of the spiritual factor that expresses the qualitative and quantitative characteristics of its aesthetic development, the degree of the development of higher aesthetic values of the society, and the development of all characteristics of the person, in particular legal, based on the norms of natural and canon law, are revealed.

Key words: aesthetic culture of a lawyer, legal consciousness, natural and legal space, social and natural space, positive law, will.

REZUMAT

Articolul analizează cultura estetică a avocatului, ca parte a dezvoltării sale profesionale prin specificitatea spirituală separare potențială a culturii estetice este indisolubil legată de spațiu socio-cultural și socio-natural.

Caracteristicile de formare a culturii estetice de avocat, din cauza influenței factorului spiritual, care exprimă caracteristicile calitative și cantitative ale dezvoltării estetice ca dezvoltarea unor valori estetice superioare ale societății, dezvoltarea a tuturor proprietăților persoanelor, inclusiv juridice, pe baza legii naturale și canonice.

Cuvinte cheie: cultura estetică juridică, conștientizarea juridică, spațiul natural și juridic, spațiul natural social, legea pozitivă, voința.

Постановка проблеми. Майбутнє в суверенній і правовій державі – за правотворцями, правоохоронцями не лише з належним рівнем професійності, а й із високою мораллю, внутрішньою культурою, вмінням бачити в усіх суспільних явищах прекрасне, втілювати його у закони, у право та життя. Лише така людина буде гідною носити високе і почесне ім'я захисника справедливості, ім'я правотворця.

Прекрасне у задекларованому контексті ми розглядаємо як певну гармонію, зокрема у правовому полі, що досягається шляхом втілення норм природного права у позитивно-правове поле держави.

Розвиваючи цю думку, відзначимо, що краса і гармонія є найсприятливішими чинниками для зародження і панування справедливості, виховання поваги до правопо-

го закону. Людина, внутрішній світ якої сприйняв закони природного права, завжди намагатиметься пов'язувати їх із законами позитивного права, а отже, прийматиме справедливі, виважені рішення на основі внутрішнього осмислення і переконання у його правомірності.

Тому філософсько-правове дослідження естетичної культури правника як складової частини його професійного становлення є надзвичайно важливим для забезпечення і збереження природно-правової гармонії у правотворенні, правозастосуванні і правореалізації.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення підходів до формування та розвитку естетичної культури правника в процесі становлення цілісної і гармонійної особистості.

Стан дослідження. Окремі аспекти особливостей розвитку естетичної культури правника в процесі його професійного становлення були у певний час предметом наукового дискурсу, однак важливо сформулювати цілісне розуміння задекларованої проблеми, послугуючись сучасними науковими баченнями і трактуваннями.

Розумінню процесу становлення людини як правника-професіонала останнім часом приділяли чимало уваги такі вчені, як О. Гришук, О. Данильян, П. Рабінович, С. Сливка. Складний і неоднозначний процес взаємодії правника з оточенням у процесі його професійної соціалізації, що охоплює сукупність певних впливів на свідомість і поведінку, відображено у працях Т. Гарасиміва, Д. Гудими, В. Лозового, А. Токарської. Правові властивості особи в природно-правовому просторі, що є основою вираження поведінки правника у службовій і буденній сфері життєдіяльності, досліджувалися такими ученими, як В. Бігун, В. Вовк, Д. Лук'янов, С. Максимов, Л. Петрова та ін.

Попри публікації цих і багатьох інших науковців, проблема естетичної культури правника як складової частини його професійного становлення на основі норм природно-правового простору не лише є актуальною, а і, в умовах нівелювання ціннісних аспектів професійної самореалізації правників, потребує нагального висвітлення задля відновлення і збереження престижу професії і, перш за все, задля довіри суспільства до необхідних у всі часи існування людства правотворців і правоохоронців.

Мета статті – удосконалити розуміння естетичної культури правника як складової частини його професійного становлення в межах правового поля держави на основі норм природно-правового простору.

Вклад основного матеріалу. Естетична культура юриста як явище не є чимось особливим порівняно з естетичною культурою особи. В даному аспекті йдеться лише про специфічне доповнення основних моментів естетичної культури особи (які зумовлюються соціокультурними обставинами, панівною ідеологією, загальним рівнем культури особи та вихованням) особливостями професійного середовища та специфікою професійної діяльності.

Формування відчуття естетичної гармонії починається з часу навчання у вищому навчальному закладі, адже вже тоді створюється уявлення про майбутню професію, вимальовується образ фахівця у тій чи іншій галузі юриспруденції. Згодом на практичній роботі правник продовжує виховувати в собі ті якості внутрішнього і зовнішнього прояву, які б відповідали створеному ідеалові. Естетичне задоволення правник може отримувати від власної діяльності, якщо вона відповідатиме його уявленням про неї, які склалися раніше. Надзвичайно важливим є відчуття правильного обраного фаху, усвідомлення гармонії між внутрішнім світом, переконаннями та зовнішнім виразом власної діяльності.

Зазначимо, що на формування естетичної культури впливає духовний чинник, тобто естетична і духовна куль-

тура правника взаємозв'язані через норми природного і канонічного права. Специфічність виокремлення духовного потенціалу естетичної культури нерозривно пов'язана з соціокультурним та соціоприродним простором.

Духовність є якісним визначенням особистості, завдяки якій людина одержує можливість набуття нових соціальних форм єднання з іншими людьми, навколишнім світом та самою собою.

Вихідною умовою існування правової естетики є естетосфера. Правова естетика проявляється у формі естетичної культури особи, зокрема правника. Таким чином реалізується формула діалектичного взаємозв'язку загального, особливого та одиничного у полі естетосфери [1, с. 95].

Правова естетика є особливим способом упорядкування соціокультурного простору в межах природно-правового, що проявляється у поєднанні законів краси, гармонії та правових приписів, їх взаємовпливи та інтеграції й у таких гуманістичних типах взаємовідносин між людьми, як небайдужість до долі іншого, здатність до співпереживання, готовність прийти на допомогу, вміння побачити у кожному вищі краси і відчуття глибини людських переживань.

Варто розуміти, що естетичне як прояв духовності і форма людського життєсприйняття є способом організації та конструювання життя через упорядкування особистісних станів і смислів індивіда, що надає їм завершеного буття через образ, символ, метафору і багатогранність чуттєвості.

Поняття «естетична культура особи» виражає якісну та кількісну характеристику її естетичного розвитку, міру усвоєння окремим індивідом вищих естетичних цінностей суспільства; розвиток усіх властивостей особи, зокрема і правових [2].

Як ми вже зауважували, під красою розуміються не лише ті надбання людства, що мають певну естетичну цінність, а і внутрішня гармонія особистості – як із самою собою, так і зі світом. Тому важливо виробити у собі почуття гармонії не лише внутрішньої, а й навколишнього світу – як своєрідного синтезу двох проявів одного явища. Хоча в буденній свідомості краса людини трактується як краса тілесна.

У філософській науковій традиції дуже часто краса людини трактується і як краса духу. Для піфагорійців краса людини – духовний імпульс, що проникає в людину зі світу, космосу й перетворює людське буття [3, с. 128].

За твердженням С.С. Сливки, у метаантропології розуміння краси людини впливає зі вчення про три виміри людського буття: буденний, граничний, метаграничний [4].

У буденному бутті людини краса збігається з доцільністю; красивою є та людина, що тілесно і морально служить самозбереженню. У граничному бутті людини маємо своєрідну красу зовнішності і вчинків владної людини, що, як правило, є деструктивною і веде до граничної самотності, а також особливу красу інтелігентності творчої людини. У метаграничному бутті краса людини поєднується з любов'ю і толерантністю, це гармонія зовнішності і внутрішнього світу людини, що творить не лише артефакти культури, а й саме буття [4, с. 112].

Звичайно, якщо юрист отримує моральне задоволення від того, що він робить, від своєї діяльності, він зрозуміє, що вчинив правильно не лише за законами позитивного права, а й не порушив норми природного права, тобто зберіг той невидимий баланс, який створює гармонію між почуттям службового обов'язку та внутрішнім переконанням. Але, мабуть, слід зважати на те, щоб зовнішні аспекти професійного обов'язку не домінували над внутрішнім переконанням, внутрішнім обов'язком. Якщо юрист здійснюватиме свої службові функції лише тому, що це його професія, що за неї він отримує винагороду, то навіть без-

доганна діяльність не буде гармонійною, втрачатиметься почуття внутрішнього піднесення, задоволення власною діяльністю, що може з часом призвести до повної втрати почуття інтересу до роботи, а отже, і до втрати почуття самовідданості. Естетична культура служить рушійною силою у збереженні почуття необхідності в даній діяльності і прояву ініціативи у повсякденній роботі.

Естетика правової діяльності не допускає насильства, зверхності, демонстрування влади у будь-якому прояві. Юрист має завжди пам'ятати, що сфера його діяльності відбувається на стику взаємодії закону та індивіда. Юрист є ланкою, яка може поєднати закон і особу або ж власними діями створити прірву, через яку пізнання правового явища унеможлиблюється. І немає значення, чи ці дії будуть максимально правомірними, адже будь-яке демонстрування влади залишить негативний відбиток у душі самого юриста. Ніколи не слід забувати, що насильство, нетактовність і грубість викликають не лише ті самі якості, але і жорстокість та агресивність.

Важливим чинником є наявність власних повноважень у правника. Адже влада і можливість нею розпоряджатися відрізняє його від осіб, із якими він спілкується. І не важливо, чи це злочинець, чи це підлеглий. Психологічне ставлення особи до свого владного повноваження може бути різним. Правильне розуміння і використання своїх владних повноважень забезпечує і правильне, виважене рішення чи вчинок. Але на практиці існує і негативний аспект застосування влади, а саме: зловживання службовим становищем. Це може призвести до трагічних наслідків, адже помилково, необдумане рішення, неправомірний вчинок – це, щонайменше, нехтування станом людської душі [4, с. 49].

На нашу думку, естетичну культуру правника доцільно розглядати як специфічне переломлення основних моментів естетичної культури особи (які зумовлюються соціокультурними обставинами, панівною ідеологією, загальним рівнем культури особи та вихованням, особливостями професійного середовища та специфікою професійної діяльності).

У контексті задекларованої проблеми потрібно акцентувати увагу на тому, що розвиток естетичної культури правника базується на таких принципах, як: принцип естетично-правового мислення, естетичний рівень правової обізнаності, єдність естетичної свідомості, почуттів та естетичної діяльності.

Варто окремо зауважити, що принцип естетично-правового мислення базується на гармонійному осмисленні правового явища та зіставленні його із законами краси. Тобто осмислення юристом певної ситуації має відбуватися крізь призму естетичних категорій. Дуже важливою є гармонійність мислення, «збалансованість» думки, яка б унеможливлювала прояви негативних реакцій [5]. Правова інформація, відомості мають передаватися з урахуванням вимог толерантності повідомлення. Варто пам'ятати, що правникові доводиться мати справу з людьми, потерпілими внаслідок злочинної діяльності, або ж із самими злочинцями, яким нерідко необхідно повідомити про такі факти, що можуть завдати болю. Тому слід дбати про те, щоб інформація, яка надається, навіть у разі її повної негативності все ж містила позитив.

Звичайно, правник, як і будь-яка інша людина, не може постійно контролювати свої думки та умовиводи, а також почуття та емоції на предмет того, чи відповідають вони критеріям естетики, але якщо всі названі чинники присутні в буденному житті, то внаслідок багаторазового послугоування вони стають невід'ємною складовою частиною життєдіяльності людини.

Що ж до того, як пізнає вплив права сама людина, то, зазначимо, саме представники юридичної професії по-

кликани донести до людини основну ідею, зміст і сутність не лише норм права, а й норм природної справедливості. У юридичній антропології значну увагу приділяють проблемі захищеності людини від правового бюрократизму і формалізму, оскільки сьогодні саме творчий аспект діяльності юристів редукується і взагалі втрачає свою силу.

У контексті соціокультурного простору належний рівень естетичної культури правника сприяє формуванню відчуття естетичного задоволення від професійної діяльності, формуванню естетично-правового смаку, виробленню правильних естетичних суджень, оцінок тих чи інших явищ, а також сприятливому впливу на світогляд, моральні поняття і поведінку правника.

У соціоприродному просторі правник виховує в собі здатність помічати, розуміти гармонію в суспільному житті, правотворчій діяльності, усвідомлює гармонійне вираження буття права, правової ідеї загалом, що сприяє розвитку потреби втілювати неписані норми природно-правового простору в норми позитивного права держави. Важливо розуміти, що наскільки правник відчуватиме потребу саме у втіленні «вічних» істин добра, справедливості, поваги до людини, до людської гідності і матиме можливість її зреалізувати у позитивно-правовому полі держави, настільки досконалим буде законодавство, позитивне право.

Важливо, на нашу думку, щоб ті позитивні знання, досвід, який отримує особа від спілкування з реальним навколишнім світом, стали її переконаннями, а естетично-культурні норми ввійшли в життя і повсякденну діяльність на рівні підсвідомого прояву. Юрист має прагнути збагачувати свій естетично-культурний потенціал, залучати його до сфери власної життєдіяльності, усвідомлюючи, попри це, і самостійну цінність свого внутрішнього розвитку.

Значущість естетичної культури юриста полягає в її «зрошеності» з професією, особистісному ставленні правника до службової діяльності. Основними параметрами «естетичності» професійної діяльності правника є особливе ставлення особи до своєї професії як до гармонійного процесу (професіоналізм), моральне задоволення від професії, а також усвідомлення престижності юридичної професії [2, с. 47].

Формування естетичної культури правника можливе у контексті спілкування, оскільки саме спілкування з іншими дає йому можливість безпосередньо проявити свої особистісні і професійні властивості. Саме тому важливим чинником формування естетичної культури юриста є естетизація системи особистого ставлення до оточення, вироблення власної рольової поведінки у соціокультурному просторі.

Основними шляхами формування естетичної культури є: формування естетико-правової моралі та пріоритет норм природного права у процесі формування особи правника.

Професійна діяльність сповнена «перешкод» і спокус, котрі здатні зруйнувати морально-етичні установки і ціннісні орієнтири правника та призвести до професійної деформації і нехтування природно-правовими цінностями в процесі самореалізації.

Для уникнення такого негативного моменту потрібно розвивати й укріплювати вольові якості особи, адже саме воля є здатністю керувати своїми діями відповідно до мети і причини діяльності, а також умінням переборювати внутрішні і зовнішні труднощі у здійсненні цілеспрямованих вчинків у професійній діяльності юриста [5, с. 168]. Якщо правник зуміє досягти належного вольового рівня, то розвиток естетичної культури матиме цілеспрямований характер, який і буде підсвідомо закладений в основу мети набуття авторитету.

Виховання культури поведінки не зводиться до засвоєння норм «гарної поведінки», оскільки глибинно ці норми

поведінки пов'язані з моральними принципами та цінностями. Зовнішня культура поведінки є відображенням внутрішньої культури, духовного світу особистості загалом. Таким чином, набути навиків культурної поведінки означає зрозуміти, перейнятися усвідомленням великого сенсу буття людини, що проявляється у зовнішніх формах.

Розуміння цього приходиться із усвідомленням власного «Я», що передбачає також формування індивідуалістичного світогляду, вироблення критичного мислення, незалежності в судженнях та оцінках, а це можливо тільки в суспільстві, в якому домінують природні права і властивості людини, яке є відкритим, виражає реальні потреби й інтереси людини та існує незалежно від держави, але не на шкоду їй.

В умовах нерозвиненої правової культури, браку життєвого досвіду виникає відчуття і переконання людини у власному безсиллі [6, с. 72], що є підставою для зневіри в собі, а це породжує життєву позицію, за якою людині байдуже, чи дотримується вона норм природного права, чи корисні хоч чимось її вчинки для оточення, чи сповнене взагалі її життя позитивного змісту. За таких умов найкращою життєвою позицією, зокрема і правовою, стає конформізм; найгірша ж може проявитися у праволонній поведінці, що є дуже небезпечним, адже саме така життєва позиція формує переконання людини, що вона не може вплинути на ситуацію, і краще абстрагуватися від світу. Окрім того, наслідком такого психологічного стану людини може стати ухилення навіть від елементарних форм участі в житті суспільства, довколишнього світу, тобто така участь зводиться до формально-символічної, без внутрішніх атигдів людини, що спрямовувалися б на підтримання гармонійного існування в природно-правовому просторі.

Поняття внутрішнього пов'язане зі сферою естетичного світогляду окремого правника. Внутрішня сфера естетичної культури правника представлена розвинутим естетичним почуттям, естетичним смаком та естетичним ідеалом.

У сфері гармонізації суспільних відносин, у які включений правник, естетичне має органічно поєднуватися з моральним, так само, як у сфері предметної діяльності поєднується естетичне й утилітарне. Сучасний юрист має бути особистістю з високими моральними якостями і розвинутою естетичною свідомістю. Цілісність людської особистості не залежить від професійної належності [7, с. 37]. Ще в античні часи була вироблена категорія «калокагатії», яка означає гармонію внутрішнього та зовнішнього і є основною умовою краси людини.

На нашу думку, цікавим є підхід щодо взаємодії моральної та естетичної свідомості. Виділяючи аксіологічний і генетичний аспекти, дослідник, перш за все, відзначає взаємозв'язок естетичної та етичної оцінок дій людини, вказує на те, що правильний моральний вчинок, у якому проявляється високий ступінь свободи поведінки індивіда, розкривається не тільки як добрий, але і як прекрасний [8, с. 130]. Безумовно, не тільки добрим, але і прекрасним є добросовісне виконання кожним юристом тих завдань, які покладає на нього суспільство.

В естетизації службової діяльності правника можна виділити два взаємопов'язані аспекти. Перший із них пов'язаний зі збагаченням функціонально-змістовної сторони юридичної діяльності – ускладненням і збільшенням службових завдань, високими вимогами до інтелектуально-творчих функцій фахівців. Другий аспект пов'язаний із перетворенням та естетичним розвитком самого правника як суб'єкта юридичної діяльності, котрий бере на себе всю повноту вирішення проблеми насичення естетичним змістом конкретного акта праці, виходячи саме із наявних умов її здійснення. Тому проблему естетизації професійно-службової діяльності правника необхідно пов'язувати і реалізовувати через естетичне виховання людини.

Естетичне виховання є складовою частиною більш широкого процесу – естетичного формування особи, яке є одночасно стихійним і свідомо організованим процесом змін у змісті і структурі естетичної культури особи, які відбуваються під впливом об'єктивних умов і суб'єктивних чинників. До свідомо організованих змін можемо віднести процес естетичного виховання і процес естетичного самовиховання.

Поняття «культура життя юриста» розкриває сутнісний зв'язок соціального буття культури з її унікально-суб'єктивною формою – духовною культурою правника. Основною культурою життя правника є спілкування, яке надає його життєвій позиції полілогічного характеру, адже в культурі життя правника формується індивідуальна культура, що є сукупним персоніфікованим культурним досвідом людини.

Висновки. Отже, формування естетичної культури правника відбувається через зовнішні і внутрішні чинники впливу прекрасного на особистість. Багато, звичайно, залежить від навколишнього середовища, але й чимало – від самого правника, хоч це вимагає напруження як розумового, так і фізичного та морального. Щоб зберегти належний рівень власної естетичної культури, слід докласти зусиль, волі, бажання та внутрішніх переконань. Головне, звичайно, – не втратити власних оцінювально-нормативних критеріїв у спілкуванні з оточуючими, вміти вибрати правильні підходи і засоби для досягнення бажаного результату.

Список використаної літератури:

1. Лозовой В., Сідак Л. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці. Х.: Право, 2006. 256 с.
2. Комарова А. Эстетическая культура личности. К.: Вища школа, 1988. 151 с.
3. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир: ЖІТІ, 1997. 214 с.
4. Сливка С. Юридична деонтологія: підручник. К.: Атіка, 2003. 320 с.
5. Сливка С.С. Філософія права: навч. посіб. К.: Атіка, 2012. 256 с.
6. Крохмаль Н.В. Историчні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 144 с.
7. Левчук Л., Кучерюк Д., Панченко В., Русин М. Эстетика. К.: Вища школа, 1991. 302 с.
8. Кривега Л.Д. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества. Запорожье: ЗГУ, 1998. 202 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Романова Альона Сергіївна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та філософії права Інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка»

Чорнобай Олена Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права Інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Romanova Alona Serhiyivna – Doctor of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law of Institute of Jurisprudence and Psychology of Lviv Polytechnic National University

Chornobai Olena Leonidivna – Candidate of Law, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law of Institute of Jurisprudence and Psychology of Lviv Polytechnic National University